

ARMOEDEBAROMETER 2015

Rapport

Is een initiatief en een uitgave van het samenwerkingsverband Decenniumdoelen2017

www.decenniumdoelen.be

September 2015

Inhoud

INHOUDSOPGAVE

1. Wat zeggen de cijfers van de Armoedebaarometer?	3
1.1 Inleiding	3
1.2 Armoede gewikt en gewogen	3
1.2.1 Gezondheid	4
1.2.2 Arbeid	4
1.2.3 Inkomen	5
1.2.4 Wonen	6
1.2.5 Onderwijs	7
1.2.6 Samenleven	8
1.3 Besluit	9
2. Wat doet het beleid?	12
2.1. Gezondheid	12
2.2. Arbeid	14
2.3. Inkomen	16
2.4. Wonen	18
2.5. Onderwijs	20
2.6. Samenleven	21
3. Algemeen besluit.	23
4. Bijlage 1 :Tabellen Armoedebaarometers Bijlage 2: Tabellen van de effecten van de federale en Vlaamse beleidsmaatregelen op gezinnen met een laag inkomen.	

1. Wat zeggen de cijfers van de Armoedebaarometer?

1.1. Inleiding

Decenniumdoelen 2017, het samenwerkingsplatform van dertien organisaties die de krachten bundelen om de leefsituatie van mensen in armoede structureel te verbeteren, is aan zijn achtste Armoedebaarometer toe.

De cijfers zijn afkomstig van verschillende bronnen: EU-SILC 2013, Algemene Directie Statistiek van de FOD Economie, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering; Kind en Gezin; enquête naar de arbeidskrachten (EAK); wetenschappelijk Instituut voor volksgezondheid; het steunpunt WSE en Expertisecentrum Arbeidsmarktmonitoring. De gegevens over verenigingen, internetgebruik, sport en cultuur zijn gebaseerd op de SCV-survey van de Studiedienst van de Vlaamse Regering. Wij danken hen allen van harte voor de cijfers en hun bezorgdheid voor juiste cijfers.

In de mate van het mogelijke worden steeds cijfers voor Vlaanderen gegeven. Waar dit niet mogelijk is, worden de cijfers voor België gegeven. Jaarlijks rapporteert de Armoedebaarometer over de ontwikkeling van de zes doelen op verschillende beleidsniveaus en over de verschillende levensdomeinen heen. Op basis van meetbare indicatoren kan de evolutie van de armoedesituatie in Vlaanderen worden opgevolgd. Ook kinderarmoede krijgt sinds 2011 de nodige aandacht in de Armoedebaarometer. Kinderen die in armoede leven, lopen al vroeg in hun leven achterstand op. Daarom moeten we erover waken dat deze groep prioritaire beleidsaandacht krijgt.

1.2. Armoede gewikt en gewogen

De algemene indicator voor kinderarmoede staat op vuurrood. In 2013 werden 11.2 procent van de kinderen geboren in een kansarm gezin. Dit is 0.7 procentpunt meer dan in 2012. Recente cijfers voor 2014 tonen nog een lichte stijging. Tegenover de eerste meting (Armoedebaarometer van 2012, cijfers betreffen 2010) is de kinderarmoede gestegen met 2.6 procent.

Sinds 2008 is de armoede daadwerkelijk gestegen. Verschillende federale en Vlaamse maatregelen die tijdens de vorige regering werden genomen, zoals de beperking van de inschakelingsuitkering, krijgen slechts nu hun uitvoering. De gevolgen van deze en andere maatregelen zullen pas duidelijk worden in de volgende armoedebaarometers. Eén duidelijke conclusie kan reeds genomen worden: deze en vorige regeringen hebben en zullen de armoede doen stijgen.

De stijging van de kinderarmoede is vooral te merken bij kinderen waarvan de moeder geboren is in een niet-Europees land. Dubbel zoveel kinderen met een migratiegeschiedenis leven in armoede als kinderen zonder migratiegeschiedenis. Bovendien is de armoede in deze groepen zeer snel gestegen. Voor kinderen zonder migratiegeschiedenis is er een stijging van 0.7 procentpunt tussen 2010 en 2015. Voor kinderen met een migratiegeschiedenis is er sprong van 2.1 procentpunt tijdens deze periode.

Armoede wordt een chronisch probleem. Meer zelfs, de vele nieuwe besparingsmaatregelen zullen de crisis verder verdiepen. Kinderarmoede bij gezinnen met een migratiegeschiedenis blijft ontstellend hoog. Een migratiebeleid moet meer dan ooit een armoedebestrijdingsbeleid zijn. Zonder een gekleurd armoedebestrijdingsbeleid zullen deze jongeren (en hun ouders) permanent in de armoede leven.

1.2.1. Gezondheid

In 2013 ervoer 18 procent van de mensen die onder de armoedegrens leven, hun **gezondheidstoestand** als slecht tot zeer slecht. Dit is een dramatische stijging van 5 procentpunt tegenover 2012.

Slechts 5 procent van de mensen die boven de armoedegrens leven, ervaren hun gezondheidstoestand als slecht tot zeer slecht. Tegenover 2012 is dit stabiel gebleven.

Mensen onder de armoedegrens ervaren hun gezondheidstoestand 3.6 keer slechter dan diegenen boven de armoedegrens. In de Armoedebaarometer 2014 was dat maar 1.6 keer slechter.

Tot 2011 fluctueren de cijfers van het subjectief ongezondheidsgevoel bij mensen die in armoede leven. In 2012 was er een stijging met 2 procentpunt, vandaag opnieuw een stijging met 5 procentpunt tot 18 procent.

Dezelfde zorgwekkende trend stellen we vast bij het uitstellen van de zorg. Het aantal mensen dat in 2013 gezondheidszorgen of een bezoek aan de tandarts om financiële redenen moest uitstellen, steeg onrustwekkend. Bij mensen in armoede steeg dit tot 14 procent. In vergelijking met 2012 is dit een stijging van 6 procentpunt.

Tot de Armoedebaarometer van 2012 (cijfers betrekking op 2010) bleef het aantal mensen in armoede dat zijn zorg moet uitstellen, stabiel op ongeveer 4.4 procent. Vanaf de Armoedebaarometer 2013 steeg het aantal mensen dat hun zorg om financiële redenen moet uitstellen, elk jaar.

Daarentegen moest slechts 2 procent van de personen die boven de armoedegrens leeft, zijn zorg om financiële redenen uitstellen. Dit percentage is sinds de Armoedebaarometer 2013 stabiel gebleven. Anders gezegd: in 2013 voelde 1 op 5 personen in armoede zich ongezond, en 1 op 7 mensen in armoede moest gezondheidszorg (of tandartsbezoek) uitstellen. De gevolgen op middellange termijn zijn niet te overzien. Maatschappelijke integratie op het vlak van werk, onderwijs en vrijwilligerswerk wordt gehypothekerd. Bovendien is dit een recept voor vroegtijdige sterfte.

1.2.2. Arbeid

8.6 procent van de volwassenen leefde in 2013 in een **huishouden zonder inkomen** uit betaald werk. Dit aandeel is ten opzichte van 2011 stabiel gebleven. Het percentage kinderen dat in een gezin zonder inkomen uit betaald werk leefde, is eveneens stabiel gebleven (6.6 procent in 2013).

Vergelijken we de evolutie sinds 2011 dan zien we dat de **werkloosheidsgraad** bij de actieve bevolking blijft stijgen tot 5.3 procent. Deze toename is volledig te wijten aan de hogere werkloosheid bij de jongeren. 16.6 procent van de jongeren is werkloos. Dit betekent een stijging met bijna 4 procentpunt. Dit fenomeen zien we in alle Europese landen terug.

De werkloosheidsgraad bij laaggeschoolden is licht gestegen (met 0.3 procentpunt tot 7.4 procent). Hetzelfde zien we bij de oudere werknemers (0.4 procentpunt tot 3.4 procent). Bij de niet-EU-burgers is de werkloosheid gedaald van 17.4 procent tot 16 procent. Dit blijft een veel te hoog cijfer. Belangrijk is dat sinds de nulmeting de werkloosheidsgraad steeds rond dit niveau heeft geschommeld.

De **werkzaamheidsgraad** van de jongeren bleef stabiel op ongeveer 77.3 procent tot 2013. Het verschil tussen laaggeschoolden en hooggeschoolden is opmerkelijk. De werkzaamheidsgraad bij laaggeschoolden daalde constant tot 45.6 procent. De werkzaamheidsgraad bij hooggeschoolden steeg tot 85.6 procent. De kloof tussen laaggeschoolden en hooggeschoolden wordt hierdoor groter.

Uit de cijfers van de werkzaamheidsgraad (20 -64jaar) van personen met nationaliteit uit een niet-EU-land kunnen we besluiten dat de werkzaamheidsgraad nog steeds niet op het niveau zit van voor de financiële crisis. In 2008 bedroeg dit 56.3 procent, in 2013 54.9 procent.

De PACT 2020 doelstellingen (64 procent voor de groep geboren buiten de EU en 58 procent voor de groep zonder EU-nationaliteit) zijn onbereikbaar als het beleid niet wordt gewijzigd.

Deze negatieve trend zien we tevens in de cijfers van de VDAB die de **schoolverlaters** opvolgt. Het aantal schoolverlaters dat na een jaar nog werk zoekt, steeg van 11.7 procent in de Armoedebaarometer 2013 tot 13 procent in 2014, en daalde licht tot 12.5 procent in 2015. Het aandeel schoolverlaters dat enkel BUSO heeft gevolgd, steeg onrustwekkend van 31.2 procent(2013) tot 37 procent (2014), en bleef stijgen tot 38.5 procent in 2015.

Het aandeel langdurige werklozen in de totale werkloze bevolking blijft tegenover de Armoedebaarometer 2014 stabiel: 32.8 procent (+0.1 procentpunt tegenover 2014).

Het percentage werkenden dat onder de armoederisicogrens leeft, bleef schommelen rond de 3.3 procent. In tegenstelling tot de meeste Europese landen is dit bijzonder laag. De vraag is of dit cijfer de komende jaren zal stijgen door een strengere activering en een hoger aanbod aan deeltijdse jobs.

De tewerkstelling in de sociale economie groeide verder aan: van 21.175 VTE gesubsidieerde doelgroep-werknemers in 2011, 21.520 VTE werknemers in 2012 en 24.444 in 2013. De grootste groep was werkzaam in de beschutte werkplaatsen (16.763) en de sociale werkplaatsen (4.440).

In de Armoedebaarometer 2015 staan de indicatoren met betrekking tot arbeid op oranje. Verschillende indicatoren geven aan dat de arbeidsmarkt in Vlaanderen stabiliseerde. Deze indicatoren stonden echter op rood voor een aantal kansengroepen. Vooral laaggeschoolden gingen er stevig op achteruit. De onderwijskloof werd uiteindelijk steeds vertaald in een werkzaamheidskloof.

1.2.3. Inkomen

10.8 procent van de Vlamingen (of 692.000 personen) had in 2013 een maandelijks inkomen onder de armoederisicodrempel. De armoede stabiliseert hierdoor op een hoog niveau. De verschillende besparingsmaatregelen die sindsdien zijn genomen, kunnen enkel tot een nog hoger armoedecijfer leiden.

Alle kansengroepen worden zwaar getroffen. 1 op 5 alleenstaanden (19 procent) leeft in armoede. Dit is 6 procentpunt meer dan in 2014. De eenoudergezinnen hadden een armoedepercentage van 23 procent (1 procent meer tegenover 2014) en de ouderen een armoedepercentage van 18 procent (plus 1 procent tegenover 2014).

In 2015 bedroeg het armoedepercentage bij niet-EU-burgers 37 procent tegenover 9 procent bij de EU-burgers. Dit betekende een stijging met 2 procentpunt tegenover 2014.

De subjectieve armoede-indicator daalde daarentegen van 15.3 procent (Armoedebaarometer 2014) naar 13.5 procent (Armoedebaarometer 2015). Dit is een opmerkelijke daling. Ze staat immers haaks op de volgende indicator: het aantal personen dat zich geen grote onverwachte aankoop kan veroorloven. Deze indicator steeg met 0.4 procentpunt. De indicator die het persistent armoederisicopercentage meet, toont eveneens een stijgende lijn. In 2013 bevond 7.2 procent van de bevolking zich reeds twee jaar onder de armoederisicodrempel. Dit is 2.3 procentpunt meer dan in 2012. Met andere woorden, 3 op 4 mensen in armoede bevonden zich in 2013 reeds meer dan 2 jaar in deze situatie. Armoede is geen tijdelijke situatie, maar een structureel probleem voor meer dan 450.000 Vlamingen.

De indicator over de overmatige schuldenlast bleef stabiel tegenover 2014. Bijna 55.000 gezinnen hebben een collectieve schuldenregeling.

Dezelfde negatieve trend zien we bij kinderen en jongeren die leven in armoede. Het armoederisicopercentage steeg met 1 procentpunt tot 12 procent in 2013. De subjectieve armoede daalde tot 15 procent (-3 procentpunt).

De economische en financiële crisis wordt duidelijk als we naar de armoederisicopercentages kijken. Bijna 11 procent van de Vlamingen heeft het moeilijk om rond te komen. In het bijzonder de kansengroepen zijn kwetsbaar. Alleenstaanden, eenoudergezinnen en vooral niet-EU-burgers ondergaan de armoede. Zowel de Vlaamse als de federale regering beloofde een reeks sociale correcties bij de besparingsmaatregelen. Deze zijn vandaag nog steeds niet bekend of in voege. De armoedepersistentie kan enkel toenemen.

Decenniumdoelen 2017 berekende begin dit jaar de effecten van de federale en Vlaamse beleidsmaatregelen op gezinnen met een laag inkomen. In september actualiseerden we deze cijfers. (bijlage 2: tabel). Door de verhoging van de BTW op elektriciteit wordt de last op de gezinnen verhoogd met gemiddeld 68 euro per jaar. Voor een klein gezin betekent dit een verhoging van 42 euro, voor een groter gezin een verhoging van 96 euro.

Alle maatregelen samen betekenen voor de gezinnen een extra last van gemiddeld 525 euro per jaar, een 50 euro per maand.

De effecten zijn voor sommige groepen minder zwaar dan voor andere. Diegenen die werken zijn er iets beter af dan de anderen.

Voor een alleenstaande ouder met een kind (en afhankelijk van de inkomenssituatie) varieert de extra last tussen de 200 en 650 euro per jaar. Voor een koppel met twee jonge kinderen varieert de extra last tussen de 430 en 910 euro per jaar. Voor een koppel met drie kinderen varieert de extra last tussen de 570 en 850 euro per jaar. Voor een bejaard koppel is de extra last ongeveer 190 euro per jaar.

De besparingsmaatregelen en de verhoogde BTW leiden tot een serieuze inkomstenvermindering bij zowel werkende huishoudens als bij huishoudens die met een minimum moeten leven. Vooral mensen die met een minimum leven, worden zwaar getroffen. Leven met een minimum wordt meer dan ooit overleven.

De correcties milderen de besparingsmaatregelen vooral voor diegenen die werken, maar maken die helemaal niet ongedaan. Correcties voor mensen die met een minimum moeten rondkomen, zijn er niet.

Er wordt veel over correcties gesproken. Maar het blijft enkel bij woorden. Deze regeringen zullen extra armoede en miserie creëren.

1.2.4. Wonen

De Armoedebaarometer telde in Vlaanderen 148.078 **sociale huurwoningen**. Een stijging van bijna 10.000 woningen ten opzichte van de nulmeting en 1.864 woningen tegenover de vorige Armoedebaarometer.

De **wachlijst voor een sociale woning** blijft lang. Meer dan 104.000 personen wachten op een aanbod. Het extra aanbod dat elk jaar wordt gerealiseerd, is bijgevolg een druppel op een hete plaat. Jaarlijks kunnen er ongeveer 8.000 huishoudens (mutatie binnen de sociale huisvesting en nieuwbouw; berekening door de Vlaamse Woonraad) een sociale woning krijgen.

Het sociaal objectief in het grond- en pandendecreet was het eerste echte antwoord op de problematiek van de wachlijsten. Helaas werd dit objectief van 43.000 sociale huurwoningen telkens opnieuw verlegd naar later. Het werd eerst vastgelegd op 2020, werd vervolgens verlaet naar 2023 en nu in het huidige Vlaams regeerakkoord naar 2025. De besparingen die de sociale huursector moet dragen, zorgt ervoor dat het positieve groeiritme zal stikken.

Met de **woonquote**, het aandeel van het netto gezinsinkomen dat maandelijks aan de huur of de hypotheek wordt gependend, krijgen we een idee van de betaalbaarheid van de huisvesting. De woonquote werd in 2005 en in 2013 berekend.

Uit het resultaat van het woononderzoek 2013 kunnen we concluderen dat bijna de helft van de huurders (44.3 procent) een woonquote van meer dan 30 procent had. 51.7 procent van de huurders op de private markt had een woonquote van meer dan 30 procent, sociale huurders nog 22.7 procent.

De stijging ten opzichte van 2005 is spectaculair. In het algemeen besteden huurders 16.5 procent meer. Huurders op de private markt geven 12.5 procent meer uit, sociale huurders 10.5 procent.

Eén op vier eigenaars met een hypotheek hebben een woonquote van meer dan 30 procent, een stijging van 5.4 procentpunt.

Deze dramatische stijging vinden we ook terug in de EU-SILC-cijfers. Hier wordt de woonquote anders berekend (een woonquote van 40 procent en op huishoudniveau). 33 procent van de huishoudens die huren had een hoge woonquote, een stijging met 7 procentpunt. 15 procent van de huishoudens die eigenaar zijn had een hoge woonquote, een stijging met 3 procentpunt.

24 procent van de Vlaamse huurders ervoer in 2013 de **woonkosten** als een zware last. Daarentegen ervoer slechts 2 procent van de eigenaars de woonlasten als te zwaar. Ten opzichte van de vorige barometer bemerken we een lichte daling.

Binnen de woonlasten nemen de **energielasten** een serieuze hap uit het budget. Deze vormen voor de gezinnen met de laagste inkomens een groter obstakel dan voor de hogere inkomens. Het aantal betalingsproblemen steeg dan ook gestaag. Ongeveer 140.000 huishoudens zijn klant bij een sociale leverancier van elektriciteit of gas. Sinds de nulmeting betekent dit een stijging van 50.000 gezinnen. Tegenover vorig jaar zijn dit er een 3.000 tal minder.

De problematiek van energiearmoede hangt nauw samen met de kenmerken van de woning, zoals een gebrekkige isolatie die de verwarmingskosten de hoogte injaagt. In 2013 had 32 procent van de huurders en 16 procent van de eigenaars te kampen met een of meer gebreken aan het comfort van de woning. Dit is een daling ten opzichte van vorige jaren. Vooral de woningen van de eigenaars vertonen een sterke verbetering (van 27.7 procent naar 16 procent). Voor huurders is de daling even sterk (van 44.4 procent naar 32 procent).

Het probleem van de slechte kwaliteit van de woningen is echter geconcentreerd in de private huursector. Huurders op de private huurmarkt hebben het financieel moeilijk, maar wonen ook nog eens in slechte woningen.

Het woononderzoek 2013 stelt de woonproblematiek scherp. Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat er voor de huurders belangrijke betalingsproblemen zijn. Enerzijds is de woonlast te zwaar, anderzijds zijn er voor de zwakkere inkomensgroepen geen alternatieven op de sociale huurmarkt. Deze alternatieven zijn nog beperkter omwille van het vooruitschuiven van het sociaal objectief naar 2025.

1.2.5. Onderwijs

Op de resultaten van het volgende PISA-onderzoek moeten we nog twee jaar wachten. Intussen kunnen we terecht bij het statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs en bij het Steunpunt WSE als het over ongekwalificeerde uitstroom gaat.

7.5 procent van de Vlaamse leerlingen stroomde in 2013 **ongekwalificeerd** uit het secundair onderwijs. Deze groep beschikt ten hoogste over een diploma lager secundair onderwijs. Er is een duidelijke verbetering zichtbaar (een daling van 1.2 procentpunt) ten opzicht van vorige jaren. Deze daling is bij zowel jongens als meisjes zichtbaar. Tegenover de nulmeting is er een opmerkelijke daling (-2.5 procentpunt).

De cijfers met betrekking tot de schoolse vertraging met 1 jaar laten een dubbel beeld zien. Enerzijds is er een gestage maar kleine daling in het lager onderwijs naar 12.88 procent. Anderzijds zien we een stabilisering van de cijfers in het secundair onderwijs (22.73 procent).

De cijfers voor de schoolse vertraging met 2 en meer jaren tonen een vergelijkbaar beeld: een gestage daling in het lager onderwijs tot 1.38 procent, en tot 6.18 procent in het secundair onderwijs.

Opvallend is het hoog aantal jongeren dat blijft zitten. In het basisonderwijs is dat gemiddeld 1 op 8, in het secundair onderwijs 1 op 5.

Tezelfdertijd wijst de databank “lokale statistieken” van de Vlaamse overheid (najaar 2014) op grote regionale verschillen. In grotere steden als Gent, Antwerpen of Mechelen, maar ook in de vroegere Limburgse mijnstreek, zien we een veel hogere schoolse vertraging dan het gemiddelde in het Vlaams gewest. De absolute uitschieters zien we in de Vlaamse rand rond Brussel. In Gent loopt de schoolse vertraging met 1 jaar in het basisonderwijs op tot 23.56 procent, in Antwerpen tot 23.59 procent en in Vilvoorde tot 27,3 procent. In het secundair onderwijs groeit de schoolse vertraging met 1 jaar tot 33.6 procent in Gent, 46.9 procent in Antwerpen, 38.8 procent in Genk en 46 procent in Vilvoorde. We moeten nog opmerken dat het hier over gezamenlijke cijfers gaat voor alle onderwijsrichtingen. In het BUSO ligt het percentage schoolse achterstand als gevolg van het zogenaamde watervaleffect hoger dan deze cijfers suggereren.

Het PISA-rapport maakte vorig jaar duidelijk dat er een groeiende kloof is tussen eerstegeneratie en tweedegeneratieleerlingen en tussen deze en kinderen van Vlaamse origine. De cijfers lijken te bevestigen dat er een belangrijke correlatie is tussen de aanwezigheid van grote groepen kinderen “van vreemde herkomst” en de schoolse achterstand. Dit vraagt nader onderzoek, maar het aanvoelen is dat het onderwijs het moeilijk heeft om voldoende performant te zijn voor een leerlingenpopulatie die thuis geen Nederlands spreekt, en die we ook onevenredig hoog terugvinden in de armoede

1.2.6.Samenleven

Verschillende drempels maken het gezinnen in armoede moeilijk om aan de samenleving te participeren. Nochtans draagt deelname aan cultuur, jeugdwerk en sport bij aan identiteitsbeleving, individuele ontplooiing en weerbaarheid.

Het percentage personen dat deelneemt aan sportieve, recreatieve of artistieke activiteiten neemt voor het eerst sinds de start van de Armoedebaarometer terug af.

Non-participatie aan verenigingen, aan sport, aan toneel ... neemt toe bij mensen die enkel lager secundair hebben gevolgd, bij eenoudergezinnen bij laaggeschoolden en bij de laagste inkomensgroepen.

Het bereik van het Steunpunt Vakantieparticipatie, dat mensen met een laag inkomen de kans biedt om er toch even tussenuit te zijn, vergroot elk jaar. In 2014 bereikte het 123.111 personen, een stijging met bijna 10.000 ten opzichte van 2013. Het Steunpunt toont de noodzaak en het succes aan van gerichte acties naar kansengroepen.

De uitrol van de Uitpas kan voor een hogere participatie zorgen van mensen die weinig aan cultuur, sport ... doen.

1.3.Besluit

GEZONDHEID

DOEL

een halvering van de gezondheidsongelijkheid tussen arm en rijk.

RESULTAAT

de kloof is in 2013 (5 procent versus 18 procent) is ten opzichte van 2012 (Armoedebarmeter 2014 5 procent versus 13 procent) nog groter geworden en overtreft de kloof die we vastgesteld hebben bij de nulmeting (4.4 procent versus 13.3 procent). De halvering is met andere woorden verder weg dan ooit.

De betaalbaarheid van gezondheidszorg is ten opzichte van 2012 drastisch verslechterd. Het aantal personen dat gezondheidszorg moet uitstellen om financiële redenen is bij mensen die onder de armoedegrens leven, gestegen van 8 naar 14 procent.

ARBEID

DOEL

een halvering van het aantal gezinnen waar niemand werkt.

RESULTAAT

ten opzichte van de nulmeting is het aantal gezinnen waar niemand werkt gestegen.

Het percentage volwassenen in een gezin zonder inkomen uit betaald werk lag in 2013 hoger dan in 2012 (8.6 procent) en hoger dan bij de nulmeting (7.9 procent). Bij kinderen blijft het stabiel op 6.6 procent en was het hoger dan tijdens de nulmeting (6.4 procent versus 5.7 procent).

We zien dat alle kansengroepen hogere werkloosheidscijfers hebben. De werkloosheid bij de niet-EU-burgers blijft ontstellend hoog (16 procent).

Ook jongeren met een BUSO-achtergrond hebben het bijzonder moeilijk op de arbeidsmarkt (van 37 naar 38.5 procent dat na een jaar nog werk zoekt).

INKOMEN

DOEL:

Voor elk gezin, ongeacht de samenstelling, minstens een inkomen dat de Europese armoederisicodrempel bereikt.

RESULTAAT:

Een aantal sociale minima blijft onder de armoedegrens, ondanks sporadische verhogingen

Het armoederisicopercentage blijft stabiel ten opzichte van vorig jaar. Ook ten opzichte van de nulmeting is er niet veel veranderd (10.8 procent versus 11.4 procent). Vooral alleenstaanden (19 procent) en niet-EU-burgers (37 procent) leven in armoede. Mensen hebben het moeilijker om rond te komen (15.4 procent) en de armoede verdiept zich verder: 7.2 procent (+2.3 procentpunt) personen bevond zich de voorbije twee jaar onder de armoededrempel.

De economische en financiële crisis, maar ook het regeringsbeleid duwt mensen in armoede.

De besparingsmaatregelen en de verhoogde BTW leiden tot een serieuze inkomstenvermindering bij zowel werkende huishoudens als huishoudens die met een minimum moeten rondkomen. Vooral mensen die met een minima leven, worden zwaar getroffen. Leven met een minimum wordt meer dan ooit overleven.

WONEN

DOEL:

Een toename van het aantal goede en betaalbare huurwoningen met 150.000 eenheden, waarvan minstens de helft sociale woningen zijn.

RESULTAAT

Sinds de nulmeting zijn er bijna 10.000 sociale huurwoningen bijgekomen of 13 procent van het beoogde doel.

Tussen 2012 en 2013 kwamen er 1.864 wooneenheden bij. De komende jaren verwacht men een hoger aantal omwille van het hoog aantal projecten die lopende zijn. De vraag is of dit tempo zal volgehouden worden aangezien de Vlaamse regering de termijn van het Grond- en pandenbeleid heeft vooruitgeschoven naar 2025.

De wachtlijsten voor sociale woningen blijven stabiel hoog. Gezinnen moeten gemiddeld 3 jaar wachten vooraleer ze een woning kunnen krijgen. Afhankelijk van de regio kan dit verschillen van 1 maand tot 12 jaar. De aangroei van de bevolking (vooral door migratie) zal de druk op de wachtlijsten enkel vergroten.

De woonquote blijft in het bijzonder hoog voor de huurders op de private huurmarkt. Zij wonen bovendien in de slechtste woningen. Enkel de kwaliteit van ons woningbestand blijft verbeteren.

Het huidige woonbeleid biedt weinig perspectief voor mensen die huren op de private markt. Sociale woningen en huursubsidie kunnen een antwoord bieden.

ONDERWIJS

DOEL

Een daling tot 3 procent van laaggeletterdheid en laaggecijferdheid bij jongeren, in alle onderwijsvormen en voor alle jongerengroepen.

RESULTAAT

De laaggeletterdheid en laaggecijferdheid stijgt ten opzichte van 2011 en de kloof tussen leerlingen zonder migratieachtergrond en leerlingen met een migratieachtergrond vergroot.

De schoolse achterstand (1 jaar) blijft ontstellend hoog in het lager (13 procent) en secundair onderwijs (23 procent). Schoolse vertraging piekt vooral in de grotere centra (Antwerpen, Gent ...), in de vroegere Limburgse mijnstreek en in de Vlaamse rand rond Brussel. De schoolse achterstand op 2 en meer jaar daalt heel langzaam (6 procent in het secundair).

De achterstanden zijn nefast voor de opleiding. Zowat de belangrijkste reden van schoolse vertraging is zittenblijven. Scholen beschikken in Vlaanderen vandaag over een quasi volledige autonomie in hun omgaan met zittenblijven. Kinderen uit lagere sociaaleconomische of uit allochtone groepen riskeren meer zittenblijven. Onderzoek van onder meer Goedroen Juchtmans c.s. (2011) en Bieke De Fraine e.a. (2015) wijst erop dat zittenblijven doorgaans niet leidt tot betere schoolprestaties (tenzij in het bisjaar). Zittenblijvers wisselen vaker van school, ze stromen minder door naar het hoger onderwijs en riskeren veel meer uitstroom zonder kwalificatie. Hoewel er zeker in het basisonderwijs volop alternatieven zijn voor zittenblijven, loopt de schoolse vertraging daar al hoog op. Dit vraagt bijzondere aandacht.

Gelijke kansen en resultaten in het onderwijs zijn nog heel ver weg. Een kwalificatie is zeer belangrijk om een goede baan te vinden. Vroegtijdig schoolverlaten heeft grote financiële gevolgen en brengt hoge sociale en economische kosten met zich mee, ook voor de samenleving. Er moet dus veel sterker ingezet worden op gelijke onderwijskansen en de realisatie van een sterke daling van de ongekwalificeerde uitstroom.

SAMENLEVEN

DOEL

Mensen in armoede verbreden hun netwerken.

RESULTAAT

Het aandeel mensen onder de armoegrens dat aangeeft buitenshuis deel te nemen aan sportieve, recreatieve of artistieke activiteiten is de afgelopen jaren toegenomen tot vorig jaar. Vanaf 2013 vergroot de kloof echter, mensen met een lager inkomen, lage scholingsgraad en alleenstaanden of eenoudergezinnen participeren minder.

De economische crisis en de regeringsmaatregelen belemmeren mensen om te participeren aan het verenigingsleven en aan cultuur. Er is meer dan een Uitpas nodig om de participatie te doen vergroten.

2. Wat doet het beleid?

2.1. Gezondheid

De Federale ziekteverzekering is nog steeds de belangrijkste wettelijke verzekering voor het garanderen van betaalbare, kwalitatieve en toegankelijke gezondheidszorg voor iedereen. Om de toegang tot de betaalbare gezondheidszorg verder te verbeteren, werden de voorbije jaren verschillende maatregelen ingevoerd.

2.1.1. Chronische ziekten

Een nieuw statuut voor personen met een chronische aandoening werd gecreëerd (start 1 januari 2013). Dit statuut wordt toegekend aan: personen met langdurige hoge ziekte-uitgaven, personen die genieten van het zorgforfait of personen die langdurig hoge ziekte-uitgaven hebben en een zeldzame aandoening. Het statuut opent automatisch een aantal rechten. De doelstelling is om mensen met een ernstige chronische aandoening te helpen hun kosten voor geneeskundige verzorging te betalen en om hen automatisch specifieke rechten, zoals de derdebetalersregeling of de maximumfactuur voor chronisch zieken, te laten genieten. Ook werd de Maximumfactuur voor chronisch zieken uitgebreid naar gezinnen met het statuut chronisch zieken.

2.1.2. Ziekenhuizen

Sinds 1 januari 2013 zijn ereloonsupplementen in tweepersoonskamers in ziekenhuizen verboden. Kamersupplementen in tweepersoonskamers waren al langer verboden. Een ereloonsupplement is een bedrag dat de arts kan aanrekenen bovenop het basistarief voor een verstrekking. Vanaf 1 juli 2015 zijn ook de ereloonsupplementen in een twee- of meerpersoonskamer in het dagziekenhuis verboden.

2.1.3. Geneesmiddelen

Om de toegankelijkheid tot de geneesmiddelen en de terugbetaling van nieuwe dure geneesmiddelen te kunnen blijven garanderen, werden verschillende maatregelen genomen zoals de prijsdaling voor oude geneesmiddelen.

2.1.4. Geestelijke gezondheidszorg

De kostprijs van een verblijf in een Psychiatrisch Verzorgingstehuis (PVT) werd voor de patiënt substantieel verlaagd. Deze maatregel trad in voege op 1 oktober 2013 en kaderde ook in het Plan "Chronisch Ziekten".

2.1.5. Toegankelijke eerstelijnszorg

Sinds mei 2013 is er een nieuwe financiering van de wijkgezondheidscentra. In het verleden werden wijkgezondheidscentra en de huisartsen die er op forfaitaire basis werkten, gefinancierd op basis van het aantal ingeschreven patiënten. Voor elke ingeschreven patiënt ontving het wijkgezondheidscentrum een vastgelegd bedrag berekend op een nationaal gemiddelde, opgesplitst in verschillende categorieën naargelang van de verzekeringsstatus van de patiënt (normaal verzekerde, verhoogde tegemoetkoming ...). Het forfaitaire bedrag voor elk wijkgezondheidscentrum wordt berekend aan de hand van een aantal variabele factoren, die ook al gebruikt worden bij het systeem van financiële verantwoordelijkheid van de ziekenfondsen.

¹De Vlaamse Regering besliste om vanaf 1 mei 2013 de patiëntenbijdrage in de Centra Geestelijke Gezondheidszorg te uniformiseren. Voordien bestonden er daarover geen specifieke regels. Het basistarief voor een niet-medische consultatie is vastgelegd op 11 euro of 4 euro voor patiënten met VT. Patiënten die in budgetbegeleiding, budgetbeheer of schuldbemiddeling zijn, genieten ook een verminderd tarief. Voor bepaalde categorieën is er geen bijdrage (gedetineerden, asielzoekers en

mensen zonder wettig verblijf, personen aan wie urgentiezorg verstrekt wordt, personen in een behartenswaardige situatie).

2.1.6. Verhoogde tegemoetkoming (VT)

Vanaf 1 januari 2014 werd de verhoogde tegemoetkoming hervormd. Dit om het systeem te vereenvoudigen en de toekenning vlotter te laten verlopen met minder ondergebruik. Zo werd 'huishouden' eenvormig gedefinieerd en werd de verklaring op eer van de inkomsten eenvoudiger. Hoewel de automatische toekenning van de VT nog veraf is, worden stappen in de goede richting gezet. Bepaalde groepen krijgen de VT nu al automatisch, sinds kort ook de wezen.

Om het ondergebruik in de VT verder tegen te gaan wordt vanaf dit jaar proactief gespeurd naar mogelijke rechthebbenden.

Vanaf 2015 zal een uitwisseling plaatsvinden tussen de ziekenfondsen en de Administratie van de Personenbelasting. Daarna zullen de ziekenfondsen een lijst ontvangen met personen waarvan de fiscus weet dat ze een laag inkomen hebben. Op die manier wordt het voor de ziekenfondsen mogelijk om deze mensen proactief te contacteren. Inkomensonderzoek door het ziekenfonds moet daarna nog uitwijzen of ze effectief in aanmerking komen voor de VT. Er wordt gehoopt en verwacht dat een gerichte contactname met personen met een laag inkomen het mogelijk zal maken om deze leden te overtuigen de verhoogde tegemoetkoming aan te vragen. Na 2015 zal geëvalueerd worden wat de effecten van deze uitwisseling zijn.

2.1.7. Sociale derdebetalersregeling

Vanaf 1 oktober 2015 (oorspronkelijk 1 juli) zullen huisartsen bij een raadpleging verplicht zijn de derdebetalersregeling toe te passen voor rechthebbenden op de VT (niet voor huisbezoek). Dit betekent vooruitgang voor mensen met VT. Wel blijft het wachten op een automatische toekenning van de sociale derdebetaler en een eventuele uitbreiding naar andere zorgverstrekkers of een veralgemening waar sommigen voor pleiten.

2.1.8. Sociale maximumfactuur (MAF)

Kinderen met een verhoogde kinderbijslag (om medische redenen) krijgen automatisch VT. Sinds 1 januari 2014 krijgen deze kinderen ook automatisch de sociale MAF.

Besluit:

Zoals blijkt, zijn er vooral binnen de verplichte ziekteverzekering, een reeks punctuele maatregelen genomen, die wel degelijk de betaalbaarheid van de zorg ten goede zijn gekomen. Zowel lage inkomensgroepen als chronisch zieken konden hierbij op extra steun rekenen.

Maar de vaststelling blijft toch dat deze maatregelen onvoldoende resultaat geven en dus uitgebreid moeten worden. Tegelijk is er nood om niet alleen binnen en via de ziekteverzekering werk te maken van minder gezondheidsongelijkheid, maar om dit ook structureel te verankeren in de belendende domeinen zoals onderwijs, arbeid en inkomen.

2.2. Arbeid

Zowel de Vlaamse als de federale regering zetten stevig in om meer mensen aan het werk te krijgen, en hen ook langer aan het werk te houden.

2.2.1. Federaal

Op federaal niveau werd daartoe een aantal activeringsmaatregelen genomen die de inschakeling van jongeren, ouderen en andere kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt zouden moeten versnellen. Het huidige beleid tracht dit te verwezenlijken door te snoeien in de uitkeringen, de actieve beroepsleeftijd op te trekken en vervroegde vormen van pensionering te ontmoedigen. Hoewel de meeste van deze maatregelen pas na enkele jaren in de armoedestatistieken zichtbaar zullen zijn, valt te verwachten dat een stijging van het aantal werklozen, werkende armen en werkloze jongeren niet uit zal blijven.

Voor de jongeren zal in de eerste plaats de beperking van het recht op beroepsinschakelingsuitkering (BIU) gevolgen hebben. In de vorige legislatuur werd al beslist om de BIU te beperken in de tijd. Sinds 1 januari 2015 wordt dit recht nog verder beperkt door er diplomaverenissen aan te koppelen (je moet een getuigschrift of diploma kunnen voorleggen om recht te hebben op de BIU). Jongeren die op die manier zonder inkomen vallen zullen soms de stap naar het OCMW zetten (toename leefloon) of op een andere manier proberen overleven (familiale steun, andere verdiensten, diepe armoede)

We zien dat de jongerenwerkloosheid toeneemt van 12.7 procent (2013) tot 16.6 procent (2015). Een tendens die zich zal doorzetten als er niet geïnvesteerd wordt in (laaggeschoolde) jongeren.

Niet enkel op uitkeringen voor jongeren wordt bespaard, ook voor andere werkzoekenden werden besparingsmaatregelen genomen die een negatieve impact op hun inkomen hebben. Door de degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen is het onvermijdelijk dat heel wat langdurig werklozen in armoede terecht zullen komen. De FOD Sociale Zekerheid (2013) bracht de impact van de versterkte degressiviteit in kaart. Het armoederisico bij volledige werkloosheid zou na de hervorming sneller en sterker toenemen: na 61 maanden werkloosheid zou dit 28 procent bedragen. Voor de hervorming was dit 21.5 procent.

Vanaf januari 2015 gelden ook strengere regels voor deeltijdse werknemers die een inkomensgarantieuitkering (IGU) ontvangen. Hoewel deze maatregel oorspronkelijk werd ingevoerd om werkloosheidsvallen tegen te gaan, zullen vanaf nu heel wat deeltijdse werknemers hun uitkering van 100 tot 300 euro per maand verliezen. Binnen 2 jaar zou deze uitkering zelfs halveren.

Ook de werkende bevolking zal de gevolgen van de besparingsmaatregelen ondervinden. Door de indexesprong vermindert de koopkracht wat een verdere impact zal hebben op de leefomstandigheden in het bijzonder van personen in armoede. Dit alles terwijl de loonlastenverlaging die vanaf 2016 aan ondernemingen wordt ingevoerd geen verdere garanties zal bieden op investeringen in bijkomende duurzame jobs.

2.2.2. Vlaams

De nieuwe Vlaamse Regering ging verder op het elan van de vorige en deed er nog een schepje bovenop. Ze schreef in haar regeerakkoord dat ze “door nog sterker in te zetten op maatwerk en competentiegerichte matching iedereen aan het werk wil krijgen”. Via een doordachte integratie van de nieuwe Vlaamse arbeidsmarktbevoegdheden naar aanleiding van de 6de staatshervorming zou dit geen enkel probleem mogen zijn, zo was de toon. Of dit echter voor kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt ook extra zoden aan de dijk zal zetten, blijft zeer sterk de vraag.

In de strijd tegen de langdurige werkloosheid staan heel wat veranderingen op til, onder andere bij het WEP+. Tijdelijke werkervaring is een speerpunt van minister Muylers. De doelstelling is om tot 5.000 langdurig werkzoekenden een jaar of langer ervaring te laten opdoen in concrete werksituaties, om vervolgens zo veel mogelijk te kunnen starten in betaald werk. Maar in het oude systeem van werkervaring hadden deelnemers een werknemersstatuut. In het hervormde systeem blijven ze werkzoekend. Hierdoor krijgt dit nieuwe systeem van werkervaring dus zeker een oranje licht als het gaat over de bescherming van langdurig werkzoekenden tegen armoederisico's.

Naast het oude WEP+ wil de Vlaamse regering ook andere maatregelen integreren in de tijdelijke werkervaring. Het gaat hierbij om PWA en artikel 60, maar ook om een deel van de gesco's (gesubsidieerde contractuelen). Voor leefloners, die vandaag via artikel 60 aan de slag zijn, is dit een stap terug door het verlies van het werknemersstatuut. Dankzij dit statuut bouwen zij immers rechten op in de werkloosheidsverzekering. Hetzelfde geldt voor de gesco's. Voor het PWA en haar werknemers stelt zich de vraag of de integratie in zo'n tijdelijke systeem van werkervaring wel de juiste oplossing is. Ervaring leert dat deze groep eerder thuishoort in segmenten van de sociale economie, zoals collectief maatwerk of LDE (lokale diensteneconomie). De grote zorg is hier dus dat een groot deel van de PWA'ers een tijdelijk traject van werkervaring zal doorlopen en op het einde van de rit niet de stap zal kunnen zetten naar regulier betaald werk. En wat volgt dan? Werkloosheid wellicht, want extra plaatsen in de sociale economie worden niet voorzien (zie verder).

Dat de Vlaamse Regering alle heil van tijdelijke werkervaring verwacht, blijkt ook uit het feit dat zij geen doelgroepkorting of loonlastenverlaging meer voorziet voor ondernemingen die een langdurig werkloze in dienst nemen. Dit verlaagt de kansen van deze kwetsbare groep aanzienlijk.

De Vlaamse Regering beperkt zich in haar doelgroepenbeleid tot 3 groepen. Dat betekent dat de al zeer beperkte maatregelen voor personen met een migratieachtergrond volledig verdwijnen. Binnen Gesco verlaagde de instapdrempel voor kansengroepen. Binnen Activa stond tegenover dit kenmerk een hogere financiële tussenkomst. Bovendien kondigde de Vlaamse Regering in juli een hervorming van het beleid evenredige arbeidsdeelname aan. Het betekent de afschaffing van de diversiteitsplannen die ondernemingen en organisaties tot in- en doorstroom en opleiding van mensen uit kansengroepen moesten stimuleren. Bovendien zullen de huidige structurele projecten worden stopgezet waarmee werkgeversorganisaties, vakbonden en kansengroeporganisaties van personen met een handicap en personen met een migratieachtergrond elk vanuit hun rol werk maakten van evenredige arbeidsdeelname. Voortaan wil de regering inzetten op de activering van personen met een afstand tot de arbeidsmarkt, op sensibilisering en op een vermarkting van consultancy op het gebied van HR en diversiteit. Het is maar zeer de vraag of de nieuwe invulling van dit beleid de noodzakelijke doorbraak zal forceren.

Positief nieuws komt er uit de sociale economie. De uitvoeringsbesluiten van het maatwerkdecreet zijn goedgekeurd. Deze hervorming moest er komen. Toch moeten we waakzaam blijven voor mogelijke negatieve gevolgen. We hebben het dan onder meer over de plaats van de allerswakste werknemers in de sector. Zij mogen niet het slachtoffer worden van de nieuwe rugzakfinanciering die zijn intrede doet. Bovendien was er de laatste maanden heel wat ophef over het tekort aan middelen waarmee een aantal maatwerkbedrijven tijdens de overgangsfase van het decreet geconfronteerd zou worden. Een hervorming van de sector mag niet leiden tot een afbouw van het aantal jobs, wel integendeel. Vandaag staan er alleen al voor de voormalige beschutte werkplaatsen meer dan 6.000

personen op een wachtlijst. We zien de Vlaamse regering echter zeer weinig maatregelen nemen, die ervoor zorgen dat dergelijke wachtlijsten op korte termijn verleden tijd zullen zijn.

Binnen de sociale economie zou de Vlaamse regering ook het gebruik van de SINE-doelgroepkorting in de sector van de dienstencheques willen afschaffen. De tewerkstelling van maar liefst 6.000 zeer kwetsbare werknemers komt daarmee op de helling te staan. In afwachting van de nieuwe regels heeft minister Homans toegezegd om de combinatie van beide systemen voorlopig wel nog te behouden. Toch dient zich hier mogelijk een sociaal bloedbad aan.

Tot slot werd de 60 procent-regel voor dienstenchequebedrijven afgeschaft. Deze regel bepaalde dat dienstencheque-ondernemingen 60 procent van hun aanwervingen moesten doen in de groep uitkeringsgerechtigde volledig werklozen of leefloners. De afschaffing ervan, zonder waardig alternatief, zal de kansen van beide groepen in het systeem van de dienstencheques ongetwijfeld beknotten.

Het beleid dat de Vlaamse Regering voert om kwetsbare groepen kansen te geven op de arbeidsmarkt, roept heel wat vragen en bedenkingen op. We durven stellen dat dit beleid geen positieve invloed zal hebben op het armoederisico. Het blijft evenwel afwachten hoe nieuwe maatregelen zich definitief zullen zetten en wat de gevolgen zullen zijn.

2.3. Inkomen

De Vlaamse en federale Regering besparen fors op alle beleidsdomeinen die in het leven van mensen in armoede van belang zijn. Uit onze berekeningen van de impact van de besparingen op het inkomen van kwetsbare gezinnen blijkt dat zij het met veel minder moeten doen. Het gaat niet om een paar euro's, maar om een extra last van gemiddeld 525 euro per jaar, een 50 euro per maand. Dit manifesteert zich vooral door de hogere kosten voor energie en diensten enerzijds en lagere inkomsten door de indexsprong op loon en kinderbijslagen anderzijds.

Niet enkel leefloners moeten het met minder doen. Iedereen met een beperkt inkomen wordt zwaar getroffen. In werkelijkheid – en afhankelijk van de gezinssituatie – zal de kost voor het gezin per maand nog een pak hoger zijn. Als we bijvoorbeeld de besparingen bij De Lijn of in sociale huisvesting, de verhoging van de remgelden bij sommige specialisten, de bijdragen van lidgelden en volwassenonderwijs ... hierbij tellen, dan komen we aan veel hogere bedragen.

2.3.1. Snoeien

Aan federale zijde is er de indexsprong met als gevolg dat alle loontrekkenden – ook de ambtenaren en de sociaal uitkeringsgerechtigden – 2 procent aan inkomen inboeten. Bovendien beperkt de federale regering de indexsprong enkel tot de werknemers en uitkeringsgerechtigden. Doordat de huurprijzen geen indexsprong maken, worden eigenaars van immobiëlen ontzien. Andere inkomsten worden trouwens niet zwaarder belast. Als compensatie voor de indexsprong heeft de regering-Michel de forfaitaire beroepskosten opgetrokken. Daardoor krijgen werknemers een iets hoger nettoloon op hun rekening gestort.

De federale regering stelt in haar regeerprogramma het optrekken van de uitkeringen tot boven de armoedegrens voorop. De grote vraag is hoe en met welk budget de regering dit zal realiseren. Gevaarlijk is dat men van plan is om andere sociale voordelen mee in de berekeningswijze mee te nemen. Bovendien kan de vraag gesteld worden of mensen straks meer gaan overhouden eenmaal alle stijgende facturen op diverse beleidsdomeinen betaald zijn.

Hervormingen in de werkloosheidsverzekering en de sterke degressiviteit van de uitkeringen doen het armoederisico bij langdurig werkzoekenden stijgen met bijna één derde: 28 procent in plaats van 21,5 procent vorig jaar. Ook de beperking in de tijd (3 jaar) van de inschakelingsuitkeringen voor schoolverlaters begint dit jaar echt voelbaar te worden. In 2015 zullen 40.000 mensen geen

inschakelingsuitkering meer krijgen. Iets meer dan de helft van deze mensen is samenwonend en heeft dus ook geen recht op sociale bijstand.

Aan Vlaamse kant wordt er eveneens fors gesnoeid. Ook hier worden de meest kwetsbaren niet ontzien. Er is de verhoging van de bijdrage voor de zorgverzekering van 25 naar 50 euro, of van 10 naar 25 euro voor de laagste inkomens. Bovendien denken we aan de verhoging van de inkomensgerelateerde bijdragen in de kinderopvang voor de laagste tarieven (van 1.56 naar respectievelijk 3 of 5 euro), de indexsprong in de kinderbijslag, de verhoging van de maximumfactuur in het lager onderwijs ... Tenslotte denken we ook aan de afschaffing van gratis water en elektriciteit vanaf 2016. Dit betekent een fikse aderlating voor de gezinsbudgetten.

2.3.2. Sociale correcties

Zowel de federale als de Vlaamse regering spreekt vaak over 'sociale correcties', maar kijkt dan in hoofdzaak naar de allerzwaksten (vooral de leefloontrekkers). Deze blik is te beperkt. Het aantal leefloners bedraagt ongeveer 24.000 (in Vlaanderen), maar het aantal mensen dat zich bestaansonzeker noemt, ligt met 15 procent van de Vlamingen een flink pak hoger. De vaststelling is dat bij veel maatregelen de sociale correcties ontbreken, terwijl extra kosten of afgeschafte voordelen wel al in voege zijn of dit binnenkort worden. Met het Vlaams actieplan armoedebestrijding (VAPA) had de Vlaamse regering een mogelijkheid om sociale correcties door te voeren en de doelgroepen te verruimen om zo de strijd tegen armoede structureel aan te gaan. Dit is een gemiste kans. Voor sommige dossiers, zoals de afschaffing van de gratis m³ water en de hervorming van kinderbijslagen, worden er correcties voorzien. Alleen is het nog steeds niet duidelijk voor wie en hoeveel. Voor andere dossiers (afschaffing gratis kWh, verhoging tarieven zorgverzekering, openbaar vervoer ...) is er geen sprake van sociale correcties, ondanks publieke beloftes, dat er 'altijd' sociaal gecorrigeerd wordt.

Voor de verhoogde tarieven van de inkomensgerelateerde kinderopvang (van 1.56 euro naar 5 euro) werden er 'correcties' voorzien. Wie het echt moeilijk heeft om het verhoogde tarief op te hoesten, kan de vraag stellen voor een lager tarief. Dit hoewel iedereen die vroeger die laagste tarieven betaalde een te laag inkomen heeft om rond te komen. Bovendien wordt de deur nu opengezet voor willekeur. Niet alle OCMW's bieden activeringstrajecten aan die recht geven op een tussentarief van 3 euro. 'Het echt moeilijk hebben' is uiteraard zeer subjectief wanneer een inkomen onder de armoedegrens niet automatisch recht geeft op dit laagste tarief. Deze maatregel - een eenzijdige verhoging van tarieven voor de laagste inkomens - is een 'asociale correctie' die het belang van het kind en de sociale functie van de kinderopvang aan de kant schuift.

2.3.3. Armoede zal toenemen

Met dit beleid zal de verarming toenemen, ook en vooral bij de inkomens die net boven de armoedegrens zitten. Voor hen zijn er namelijk helemaal geen sociale correcties voorzien. Bovendien neemt de kloof tussen mensen met een uitkering of pensioen en de werkenden toe.

Wat op zich relatief kleine besparingen lijken, is voor mensen met een laag inkomen een aanslag op hun beperkte inkomen, zeker als je de hele resem aan Vlaamse en federale maatregelen in acht neemt. Voor mensen die elke euro twee keer moeten omdraaien voor ze hem uitgeven, is elke extra uitgave zonder extra inkomst een doorn in het oog.

2.4. Wonen

2.4.1. Sociaal wonen

Eind 2014 telde Vlaanderen 149.143 **sociale huurwoningen**. Een stijging van 1.065 woningen ten aanzien van eind 2013. Het jaar voordien was er nog een stijging van 1.864 woningen. Toen al zeiden we dat het grond- en pandenbeleid maar een kleine impuls gaf. Die impuls lijkt nog kleiner geworden. Het tempo vertraagt. Rekening houdend met de verlenging van het groeipad van het Grond- en Pandendecreet tot 2025 en de besparingen op het investeringsbudget voor sociaal wonen, stemt ons dit niet bepaald optimistisch wat betreft het halen van het decenniumdoel van 75.000 woningen tegen 2017.

We hebben nog geen gegevens over het **aantal kandidaat-huurders** eind 2014. Maar eind 2013 stonden er 104.976 personen op de wachtlijst voor een sociale woning. De daling ten aanzien van het voorgaande jaar heeft alles te maken met de tweejaarlijkse actualisering van de wachtlijsten, die een groot aantal schrappingen tot gevolg heeft. Vergelijken we de gegevens van 2013 echter met die van 2011 (91.926), dan merken we een gevoelige stijging van het aantal kandidaat-huurders.

2.4.2. Privaat wonen

Nu de resultaten van het Grote Woononderzoek 2013² volledig bekend zijn, moeten we helaas vaststellen dat de situatie op de **private huurmarkt** ronduit dramatisch is. Maar liefst 51,7 procent van de private huurders besteedt meer dan 30 procent van zijn inkomen aan de huur (39,2 procent in 2005). Zoals we ook in vorige edities van de barometer aangaven, wordt er geen werk gemaakt van substantiële maatregelen om de betaalbaarheid op de private huurmarkt te verbeteren. We denken hierbij aan een uitgebreide huursubsidie, huurprijsregulering, of een centraal huurwaarborgfonds. De historische kans die we hadden bij de regionalisering van de zogenaamde **Woonbonus** - om deze te heroriënteren richting de private huurmarkt - lijkt verder weg dan ooit. De huidige regering blijft eenzijdig inzetten op eigendomsverwerving en hervormt enkel in functie van besparingen, niet in functie van een beter woonbeleid.

2.4.3. Woningkwaliteit

Alweer volgens de resultaten van het Grote Woononderzoek 2013 blijkt er globaal genomen een positieve evolutie op de private huurmarkt wat de **woonkwaliteit** betreft. Toch blijft er een omvangrijk deel 'slechte' of 'zeer slechte' huurwoningen. Het gaat over ongeveer een zesde van de markt (16 procent), nauwelijks minder dan in 2005 (17 procent). Er blijft dus een harde kern van kwalitatief slechte woningen. En laat dat nu net de woningen zijn waar mensen met een laag inkomen vaak in terecht komen.

De slechte kwaliteit van woningen in de onderste segmenten van de private huurmarkt heeft ook haar gevolgen op **energiearmoede**. Maatschappelijk kwetsbare groepen stoken zich arm in slecht geïsoleerde woningen met verouderde en energieverslindende verwarmingssystemen. Zo worden ze dubbel gestraft. Wegens hun beperkte budget kunnen ze zich geen kwaliteitsvolle huur- of koopwoning veroorloven. Op de koop toe moeten ze de enorme energiekosten dragen die een dergelijke woning met zich meebrengt.

In de bestrijding van energiearmoede moet men steeds oog hebben voor de noodzakelijke uitbreiding van het aanbod aan betaalbare, kwaliteitsvolle woningen. Dit is nodig in alle segmenten van de woonmarkt, met bijzondere aandacht voor de private huurmarkt. We hopen dat het komende energiearmoedeplan van minister Turtelboom de nodige maatregelen zal voorzien om daadwerkelijk de energiearmoede aan de bron aan te pakken. Tegelijk is het wachten op de sociale correcties om de stijging van de energieprijzen (afschaffing gratis kWh, kost groenestroomcertificaten, stijging distributiekosten) op te vangen.

Ook bij eigenaars met een klein inkomen stellen zich vaak problemen. Het afbetalen van hypothecaire leningen loopt relatief goed in ons land, hoewel ook hier mensen zijn die in de problemen komen. Maar als gevolg van een gebrek aan financiële middelen en algemene draagkracht om de nodige renovatiewerken uit te voeren, laat de kwaliteit wel te wensen over. In de centrumsteden (noodkopers) en op het platteland (ouderen) is dit een aanzienlijk probleem. Hoewel er door de overheid aandacht wordt besteed aan de kwaliteitsverbetering bij lagere inkomensgroepen (cfr. de recente beslissing om de renovatiepremie toch niet te fiscaliseren, de continuering van de Vlaamse verbeterings- en aanpassingspremie), blijft Decenniumdoelen 2017 pleiten voor voldoende omkaderende maatregelen die kwetsbare mensen daadwerkelijk doorheen het lastige parcours van renovatiewerken kunnen leiden. Hierbij denken we aan administratieve en logistieke ondersteuning, derdebetalersregeling ...

2.4.4. Dak- en thuislozen

Vlaanderen telt volgens de nulmeting van het Steunpunt Welzijn Volksgezondheid en Gezin 5.458 dak- en thuislozen. 1 op 3 van hen is minderjarig. Decenniumdoelen 2017 vraagt om in deze legislatuur een concrete invulling (operationele doelstellingen, timing, budget) te geven aan de in het VAPA 2015-2019 opgenomen doelstelling voor een globale aanpak van thuisloosheid. Op die manier kan aan het einde van deze legislatuur de thuisloosheid in Vlaanderen gedaald zijn.

2.5. Onderwijs

2.5.1. Vooruitgang zichtbaar maar te traag

De cijfers wat betreft de ongekwalificeerde uitstroom tonen een positieve evolutie. Een daling met 2.5 procentpunt tot 7.5 procent is een vooruitgang. Wat betreft zittenblijven is de evolutie wel positief in het basisonderwijs, maar blijft de situatie in het secundair onderwijs zo goed als ongewijzigd.

Je kunt dus stellen dat het algemeen de goede kant op gaat met het onderwijs, althans wat deze cijfers betreft. Toch blijven er heel wat alarmsignalen die iedereen ervan moeten overtuigen dat er nog werk aan de winkel is:

- De laaggeletterdheid en laagcijferdheid zijn toegenomen tegenover 2011. Bovendien groeit de kloof tussen leerlingen met- en zonder migratieachtergrond. Een kloof die we ook zien voor wat de slaagkansen in het algemeen betreft.
- De schoolse achterstand is zeer groot in ons onderwijs. Bijna een kwart van de leerlingen in het secundair heeft minstens 1 jaar vertraging, 6 procent heeft minstens 2 jaar achterstand.
- De kloof tussen kansrijke en kansarme leerlingen in ons onderwijs blijft zeer groot.
- Iedereen voelt op het terrein een negatieve evolutie: schoolkosten stijgen, er is de inzet van deurwaarders om deze te innen, lege boterhammendozen, boterhammentaksen, ...

2.5.2. Beleid twijfelt aan gelijke onderwijskansen

Het voorbije (verkiezings)jaar bracht geen grote wijzigingen in het onderwijsbeleid. Wel werd er hevig gediscussieerd. Zo wordt het langverwachte hervormingsplan secundair onderwijs in het regeerakkoord ingeschreven. Ondertussen is de hervorming modernisering geworden. De vraag is of dit ingrijpend genoeg is om ten gronde iets te doen aan de onderwijswaterval.

Algemeen lees je overigens zowel in het regeerakkoord als in diverse verklaringen in de pers, dat er getwijfeld wordt aan het gelijke onderwijskansenbeleid. Zo staan de extra werkingsmiddelen die scholen ontvangen wanneer ze meer leerlingen tellen die voldoen aan de SES-indicatoren (sociaal economische status), ter discussie. Niet alleen wil men kijken of deze middelen goed besteed worden - wat toe te juichen valt - maar er gaan ook stemmen op om deze te verdelen over alle scholen, arm of rijk. Dit zou een achteruitgang zijn. Om kinderen en jongeren gelijke kansen in ons onderwijs te bieden, moet je rekening houden met de ongelijke uitgangspositie van kinderen en jongeren in armoede.

Vaak wordt er geschermd met argumenten die geen steek houden zoals de nivellering naar onder die gelijke onderwijskansen zouden veroorzaken.

2.5.3. Kosten omhoog

Ook het onderwijs ontsnapt niet aan de besparingen, hoewel er bijvoorbeeld in de broodnodige schoolinfrastructuur wel verder geïnvesteerd wordt. De maximumfactuur voor het basisonderwijs gaat dit schooljaar met 10 euro omhoog. Hoewel dit geen enorme extra kost is, weegt dit voor gezinnen in armoede toch door in combinatie met de andere extra kosten en bijdragen die gevraagd worden. Bovendien stijgen ook de tarieven voor openbaar vervoer en in vele gevallen ook die voor de buiten- en naschoolse opvang. Maatregelen die armlastige gemeentes doorvoeren, zoals de zogenaamde 'boterhammentaks', wegen zwaar door op de budgetten van gezinnen in armoede.

2.5.4. Onderwijs als kanarievogel

Het onderwijs is vaak zoals de kanarievogel vroeger in de mijnen. Problemen in de samenleving zijn eerst zichtbaar in de scholen. We kenden al de onbetaalde schoolfacturen, plaatstekort, verouderde infrastructuur ... Meer en meer worden ook lege boterhammendozen een probleem. Leerkrachten en

directies worden geconfronteerd met problemen van de hele samenleving. Zij moeten vaak zoeken naar creatieve oplossingen om de ergste nood te lenigen.

Hoewel de grote meerderheid hard haar best doet, weegt dit zwaar op het onderwijs. Middelen om bijvoorbeeld alle kinderen via het onderwijs een gezonde warme maaltijd te geven, zijn er niet, of worden niet vrijgemaakt. Ook de spreiding van leerlingen met armoedeproblemen blijft onevenredig. Het is waar dat deze groepen niet evenredig gespreid wonen in Vlaanderen en Brussel, maar evengoed blijft het beleid van sommige scholen uitsluiting in de hand werken.

De cijfers tonen aan dat een positieve evolutie in ons onderwijs mogelijk is. Dit vraagt een doorgedreven inspanning van alle betrokkenen. Het gelijke onderwijskansenbeleid mag grondig geëvalueerd worden en bijgestuurd waar nodig. Zo kan misschien het decenniumdoel alsnog gehaald worden. Wie echter pleit om dit beleid af te bouwen en gelooft in gelijke kansen door een gelijke behandeling van elk kind, die dwaalt. In een samenleving waar het onderwijs steeds belangrijker is voor de toekomst van de kinderen en jongeren, is zorgen voor een onderwijs zonder uitsluiting een absolute prioriteit.

2.6. Samenleven

Van 2011 tot eind 2013 liep het proefproject UitPAS in regio Aalst (+ Haaltert, Erpe-Mere en Lede). Eind 2013 hadden bijna 11.000 bewoners van deze regio een UitPAS, waarvan 35 procent één met kansentarief. Eind 2013 keurde de Vlaamse regering een verdere uitbreiding van het proefproject UitPAS goed in 4 regio's: Kortrijk, Gent, Turnhout en Oostende. Hiervoor werd voor 12 steden gekeken of zij een haalbare basis hadden voor een lokale uitrol van de UitPAS

In november 2013 werden er enkele wijzigingen doorgevoerd in het participatiedecreet, waarbij onder andere de niet-transversale acties terug werden opgenomen in de sectorale decreten. We zien echter dat dit in praktijk betekent dat specifieke doelgroepacties, zoals het project buurtsportopleiding of de proeftuinen jeugd, niet meer worden opgenomen door Vlaanderen en gewoon verdwijnen in het regulier cjsm beleid. Aanpassingen aan de beoordeling van de participatieprojecten en de schrapping van verschillende niet-doelgroepgerichte maatregelen en evenementen zijn logisch. Over het algemeen kan gesteld worden dat het participatiedecreet nog steeds een belangrijke hefboom is om experimenten, aandacht en samenwerking rond kansengroepen mogelijk te maken in het veld van cjsm. Het Fonds vrijetijdsparticipatie werd losgekoppeld van de niet-bestede trekkingsrechten lokale netwerken en ging op in Demos vzw.

Wat betreft Vakantieparticipatie, is er een blijvende stijging van zowel de financiële ondersteuning als het aantal doelgroep participaties van het Steunpunt vakantieparticipatie

Federaal krijgen OCMW's middelen voor 'participatie en sociale activering' van hun cliënten (eerder culturele, sportieve en sociale participatie). De toekenning van deze middelen is elk jaar onzeker en er wordt regelmatig op bespaard. Zo is het voor OCMW's moeilijk om een duurzaam participatiebeleid uit te bouwen.

Pleidooi bij deze maatregelen:

- Er wordt zeer veel verwacht van de uitrol van de UitPAS. Ondertussen werd al een eerste en een tweede projectoproep gelanceerd voor nieuwe steden en regio's die willen instappen. Wil dit project echter méér zijn dan een communicatietool en fysieke pas, dan zal er geïnvesteerd moeten worden in een lokale aanpak van toeleiding van kansengroepen, een bruikbaar en aangepast vrijetijdsaanbod, een actief verlagen van drempels, voldoende en divers aanbod aan voldoende financiële korting, het pro-actief opsporen van gezinnen met recht op kansentarief ...
- De wijziging van diverse decreten houdende de subsidiëring van lokale besturen, het wegvallen van het lokaal jeugd-, sport- en cultuurdecreet, het afschaffen van persoonsgebonden bevoegdheden van provincies ... zal grote gevolgen hebben voor de mogelijke investeringen in

participatie van kansengroepen aan cjsm. Als Vlaanderen hier geen regelgevend kader voor blijft aanhouden, dreigen deze hier het kind van de rekening te worden.

- De ondersteunende structuren van cultuur, sport en jeugdwerkaanbieders, staan financieel onder druk. Het is nochtans noodzakelijk dat deze zich tot hun eigen steunpunten (VVSG, VVJ, ISB, VSF...) kunnen richten voor ondersteuning over participatie van kansengroepen. Stimulerende projectsubsidies, diversiteitsmedewerkers ... zijn hier geen overbodige luxe.
- Het Fonds vrijetijdsparticipatie kan haar flankerende en aanvullende rol naast UITPAS niet naar behoren vervullen met de huidige financiering. Deze moet herzien worden.
- Behoud van het participatiedecreet.

3. Algemeen besluit

Falend beleid geeft weinig hoop aan mensen in armoede

De Armoedebaarometer 2015 geeft weinig hoop. De doelstellingen vooropgesteld tegen 2017, zijn nog lang niet in zicht, op geen enkel levensdomein. Bovendien geeft het beleid de indruk niet wakker te liggen van dit probleem.

De stabiliteit van het armoederisico in Vlaanderen en de situatie in andere EU-landen wordt gezien als een overwinning in de strijd tegen armoede. Onzin natuurlijk als 10.8% van de Vlamingen in armoede leeft en de kinderarmoede jaar na jaar toeneemt.

Ontgoocheling

We zijn ontgoocheld omwille van het arbeidsmarktbeleid dat door de huidige en de vorige regeringen gevoerd wordt. Ondanks een steeds groeiende kloof tussen laag- en hooggeschoolden (de werkzaamheidsgraad van laaggeschoolden daalt tot 45.6% terwijl deze van hooggeschoolden steeg tot 85.6%), ondanks het manifest gebrek aan volwaardige jobs voor kansengroepen, ondanks een stijgende jeugdwerkloosheid (12.7% in 2013, 16.6% in 2015), wordt de werkzoekende geviseerd als schuldige aan zijn situatie. Er wordt federaal bekniibeld op de uitkeringen, denk maar aan de inschakelingsuitkeringen, de inkomensgarantie uitkering en de versterkte degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen. Tegelijk worden langdurig werkzoekenden geschrappt als prioritaire doelgroep voor toeleiding tot werk en doelgroepkortingen. Bovendien worden goed werkende statuten voor werkervaring (WEP+, artikel 60, PWA) in vraag gesteld en vervangen door tijdelijke systemen met minder rechten voor de werknemers in kwestie.

Een andere kansengroep die in het tewerkstellingsbeleid geen prioriteit is, zijn de mensen met een migratieachtergrond. De Vlaamse regering heeft, tegen de aanbevelingen van de Europese Commissie in, ervoor gekozen om deze kansengroep niet in zijn doelgroepenbeleid op te nemen. Dit ondanks hun lage werkzaamheidsgraad (54.9% voor niet EU afkomst) en de dramatische armoedecijfers bij deze gezinnen.

We zijn ontgoocheld omdat de woonproblematiek niet aangepakt wordt. De wachtlijst telt nog steeds meer dan 100.000 gezinnen in Vlaanderen. Het aantal woningen stijgt maar mondjesmaat. De kans die deze Vlaamse regering had, met de regionalisering van de woonbonus, hebben ze niet gegrepen. Meer dan de helft van de huurders op de private markt spendeert een te groot aandeel van zijn inkomen aan de huur. Wanneer we de kwaliteit van de woningen en energiekost mee in rekening nemen wordt de situatie nog schrijnender. 140.000 gezinnen zijn noodgedwongen klant bij de distributienetbeheerder omwille van betalingsproblemen. Wat geeft dit als de stijging van de BTW, de rekening van de groenestroom certificaten en de afschaffing van de gratis kWh voelbaar zijn? Zonder enige sociale correctie, zoals we al zeiden.

Ongerustheid

We zijn ongerust omdat de positieve evoluties in vraag gesteld worden of tenietgedaan zijn door een ander beleid.

Ondanks de positieve maatregelen die genomen zijn om de gezondheidskosten te drukken, zien we in de cijfers een negatieve evolutie. Mensen hebben meer moeite om de gezondheidskosten te betalen. Hierbij speelt de slechtere algemene inkomenssituatie van mensen uiteraard ook een rol. Bovendien en vooral moeten de details en gevolgen op het terrein van honderden miljoenen besparingen in de gezondheidszorg door de huidige federale regering nog duidelijk worden. Blijvende waakzaamheid over de betaalbaarheid van de gezondheidszorg blijft geboden.

In het onderwijs zien we wel een positieve trend. De ongekwalificeerde uitstroom daalt, 2.5 procentpunt sinds onze nulmeting in 2007. We zijn er nog niet. Het aantal zittenblijvers blijft zeer hoog en de algemene cijfers verbergen zorgwekkende evoluties in onze steden. We zijn echter

ongerust omdat, net nu het effect zichtbaar wordt, het verhaal van gelijke onderwijskansen in vraag wordt gesteld. We moeten integendeel net nog meer inzetten om leerlingen, ouders, leerkrachten en scholen te versterken. We moeten inzetten op leerlingen met een migratieachtergrond en op de steden waar de schoolse vertraging oploopt tot 46%. Ook de groeiende problematiek rond onbetaalde schoolfacturen (aangevuld met incasso- en deurwaarderskosten) en lege boterhamdozen stemt sterk tot nadenken.

Verbijstering

We zijn verbijsterd dat de kostprijs van de recente besparingen het zwaarst doorweegt voor gezinnen met de laagste inkomens. **Met de meest recente gegevens, en rekening houdend o.a. met de verhoging van enkele minimum-uitkeringen, zullen de gezinnen in het onderste inkomensquintiel € 525/jaar of ruim € 43/maand aan besteedbaar inkomen verliezen.** Sociale correcties blijven uit waardoor de stijging van de elektriciteitsfactuur, de stijgende kost voor kinderopvang, de indexesprong ... een aanslag zijn op de budgetten van de laagste inkomens. Voor de waterfactuur (afschaffen gratis m³ water) en de hervorming.

Op deze manier wordt een averechtse herverdeling georganiseerd waardoor de ongelijkheid in België zal toenemen.

Gezocht: beleid met andere inzichten en hoopvol uitzicht

Het is duidelijk dat de verschillende regeringen hun eigen doelstellingen met het huidig beleid niet zullen halen. Integendeel. In plaats van een noodzakelijke daling van de armoede is de kans groot dat de armoede zal toenemen.

Dat de mensen met de laagste inkomens bovendien substantieel moeten inleveren is even onvoorstelbaar als onaanvaardbaar.

Ons land mag niet tevreden zijn wanneer de armoede stabiel blijft of minder snel toeneemt dan in andere landen. Waarom zijn streefcijfers voor armoedebestrijding op Europees niveau (EU2020) of Vlaams niveau (pact2020) niet bindend? Waar blijven de sociale correcties en nog belangrijker de sociale vooruitgang? **Wanneer zal de armoedetoets effectief worden toegepast op alle begrotings- en beleidsmaatregelen? En waarom zijn bestrijding van ongelijkheid en herverdeling taboe in het beleid?**

Decenniumdoelen 2017 legt zich niet neer bij een barometer die permanent op onweer blijft staan. We leggen ons niet neer bij 700 000 Vlamingen en 1.7 miljoen Belgen in armoede. We verwachten van regeringen en parlementen eenzelfde houding. Dat veronderstelt wel een (ander) beleid met meer ambities, een duidelijke timing en concrete maatregelen die de armoede structureel aanpakken.

Bijlagen

Bijlage 1 : tabellen Armoedebarmometer

Bijlage 2 : Tabellen van de effecten van de federale en Vlaamse beleidsmaatregelen op gezinnen met een laag inkomen.